

מבט על, גיליון 562, 18 בינוי 2014

המשבר הנשיאותי בלבנון – סכנה חולפת או שבר עמוק

עומר עינב

בפתחו של קיץ 2014 ניצבות כמה ממדינות האזור ובראשן נשיאים שנבחרו לאחרונה ושמותר להניח כי יטביעו את חותמם במהלך השנים הקרובות. בסוריה נבחר בשאר אל-אסד – כצפוי – ברוב מוחלט, בהיעדר תהליך דמוקרטי אמיתי במדינה, ואילו במצרים הצליח עבד אל-פתאח אל-סיסי לזכות בנקל בבחירות, בין השאר, עקב החלטת האחים המוסלמים להחרים את הבחירות. בשונה משתי אלה ובתהודה נמוכה יותר מבחינה אזורית, מתנהל לו משבר סביב בחירת הנשיא בלבנון. אולי זו הלחימה המתנהלת מעבר לגבול אצל אחותה הגדולה הסורית, אולי זו היציבות היחסית שנשמרה במדינת הארזים במהלך הסערה בעולם הערבי, שגורמות לעיניים מערביות לא לייחס משמעות מרחיקות לכת להתרחשויות סביב המשבר הנשיאותי בלבנון.

ב-25 במאי 2014 תמה כהונתו של נשיא לבנון, מישל סלימאן, והוא עזב את ארמון הנשיאות ב-בעבדא. שני המחנות המובילים בפרלמנט הלבנוני – 14 במאסר בראשות סעד אל-חריירי ואל-מסתקבל, וה-8 במאסר בראשות חזבאללה והזרם הפטריוטי החופשי של מישל עוון – טרם הצליחו להגיע להבנות ולהסכים על מועמד שיחליף את סלימאן. הנשיא בלבנון, כפי שהיה מאז הקמת המדינה ואושרר בהסכם טא'אייף בתום מלחמת האזרחים, נבחר מתוך העדה הנוצרית-מרונית. קיימת חשיבות מכרעת להיותו מוסכם על כלל הקשת הפוליטית, שכן באופן מסורתי הוא אמור להוות גורם מלכד ומפשר בין הפלגים והמגזרים השונים. בהיעדר הסכמה פוליטית על זהות המועמד נוצר ריק, במסגרתו אין נשיא מכהן. השחקנים המרכזיים במשבר הנשיאותי אינם חדשים בזירה הפוליטית והצבאית בלבנון, שני ממדים בלתי-נפרדים במערכת השלטונית של המדינה. המועמד המועדף על מחנה ה-14 במאסר הוא סמיר גיע'ע, שמאז מלחמת האזרחים הלבנונית התנגד באופן אקטיבי למעורבות הסורית בלבנון. בתור מנהיג דומיננטי בעל תמיכה רחבה בעדה הנוצרית, נדמה שמועמדותו טבעית עבור חריירי ואנשיו. מהעבר השני ניצב יריבו המר מזה שנים, הגנרל מישל עוון, בן-בריתו של חזבאללה אשר מתנגד בכל תוקף לבחירתו של גיע'ע. עוון ונצראללה חולקים התנגדות זו, אלא שגם ביניהם אין זהות מוחלטת באשר למועמד המועדף. בעוד בחזבאללה מבכרים את ג'אן קהוג'י, מפקד צבא לבנון, שהשקפותיו עולות בקנה אחד עם הארגון, עוון מבקש את התפקיד היוקרתי לעצמו. אי-היכולת להסכים מציב את שכנתה הצפונית של ישראל במבוי סתום פוליטי.

מתוך המשבר המתואר עולות כמה נקודות בעלות משמעות ייחודית בהקשר פנימי ואזורי. ראשית יש להבין שליבת הקונפליקט בין שני המחנות בלבנון היא נושא ההתנגדות, כלומר הפעילות המזוינת של חזבאללה. מאז תום מלחמת האזרחים ב-1990 קיימת רגישות גבוהה בחברה הלבנונית להתדרדרות נוספת שתגרום לשפיכות דמים הרסנית, זכר לחורבן שהומט על המדינה בשנות המלחמה. שעל כן כל התנהגות שבכוחה לאיים על היציבות הפנימית מסומנת בידי גורמים מתונים בלבנון כבלתי קבילה – קו אדום שלא ניתן לחצותו. מאידך, חזבאללה ותומכיו אינם מוכנים לוותר על יכולתם הצבאית מתוך האידיאולוגיה שרואה ברכיב ההתנגדות דגל מרכזי של הארגון. בשונה מהעבר, סלע המחלוקת סביב ההתנגדות חוצה מגזרים במדינה ומפלג עדות, כשהבולטת בהן היא העדה הנוצרית. לא מדובר בעימות בין-עדתי מובהק, אלא בשאלות שחצו עדות זה מכבר ויצרו ערבוב אינטרסים בין העדות השונות ובתוכם.

נקודה נוספת היא הסוגיה הסורית. לאחר שנים של נוכחות סורית בלבנון, יצאו כוחותיה ב-2005 מהמדינה. עם זאת, השפעתה של סוריה לא פגה וגם בבחירות הקודמות לנשיאות שני המחנות היריבים בלבנון התכתשו סביב מידת מעורבותה של סוריה במדינה. מחנה ה-14 במאסר התנגד לבחישה הסורית בלבנון, כשמחנה ה-8 במאסר מצדד בה וניזון ממנה. בחירת הנשיא כעת שונה מבחירות נשיא קודמות בכך שלראשונה לא עומדת במרכז הבחירות סוגיית מעורבותה של סוריה בלבנון, אלא דווקא של גורמים לבנוניים בסוריה. לחימת חזבאללה כחלק מ'ציר ההתנגדות' – לצד משטר אסד ואיראן במלחמת האזרחים בסוריה – היא נושא קריטי בסדר היום הלבנוני. נוכחות לוחמי הארגון בסוריה יצרה גל חסר תקדים של

ביקורת בלבנון כלפי הארגון שבמהלכו נשמעו קולות תקיפים המאשימים את נצראללה בסיכון מולדתו בשל הזליגה של מלחמת האזרחים אל תוך לבנון. כך קרה שסוריה עדיין ממלאת תפקיד מרכזי בסדר היום הפוליטי של לבנון, גם אם באופן שונה מבעבר.

שאלה אחרת היא ההיבט האזורי, שכן בדומה למלחמה בסוריה, לבנון מהווה שדה משחקים מוקטן ופחות אלים של מאבקי הכוחות במזרח התיכון. איראן וסעודיה מתכתשות ביניהן על השפעה וכוח בעולם הערבי, תוך גיוס משאבים רבים להגשמת מטרותיהן. לבנון מתפלגת באופן תואם. מחנה ה-14 במארס שהוא בעל אוריינטציה סעודית עזה, נתמך על-ידיה ומונהג בידי חרירי הפרו-סעודי. לעומת זאת מחנה ה-8 במארס, ובייחוד חזבאללה, נשענים על טהראן ומקדמים את האינטרסים שלה. שתי המעצמות האזוריות מבינות את חשיבותה של המדינה הקטנה, בייחוד בשל סמיכותה הפיזית וזיקתה הטבעית לסוריה, ומנסות לעצב אותה לפי צרכיהם. כל הצדדים ממתינים להתרחשויות העתידיות בסוריה, מתוך הבנה שתוצאות המלחמה שם תשלכנה על התהליכים הפנים-לבנוניים. כבר כעת ניכרים נזקי המלחמה בלבנון עם כניסתם של המוני פליטים למדינה, דבר שמשפיע מבחינה כלכלית, תרבותית, חברתית ודמוגרפית, כולל גלישת האלימות אליה.

לעתים אפשר לחזות מהעבר את פני העתיד; יתכן שיש לנהוג כך במשבר הנוכחי. ניסיון העבר מלמד על מקרים דומים בהיסטוריה הלבנונית, בהם לא נבחר נשיא במועד הנקוב. כך היה בשנים 1952, 1988-9 ו-2007, כאשר הריק הנשיאותי לוה בהתלקחות פנימית בעוצמות שונות. לפיכך, גם המציאות הנוכחית טומנת בחובה נפיצות וסכנת התלקחות בלתי-מבוטלת. אמנם ישנם גורמים מרסנים בשני הצדדים, וקיימת זהירות מגלישה לאלימות, כפי שהתבטא בהסכמה המשותפת למינוי ממשלתו של תמאם סלאם בשנה החולפת, אך קשה להעריך עד כמה זהירות זו 'איתנה'. עתה מצויים במשוואה גורמים נוספים בעלי כוח שלא שיחקו בעבר תפקיד – גורמים אסלאמיסטיים שמגיעים מסוריה ופועלים במרץ במסגרת מאבק סוני-שיעי כמו בסוריה ובעיראק.

לסיכום, עולה כי המשבר הנוכחי בלבנון מכיל סכנה מוחשית כלפי פנים וגם כלפי חוץ, העשויה להשפיע על האזור ועל ישראל בפרט. ההתרחשויות במדינה הקטנה עומדות בצל התפתחויות דרמטיות יותר בסוריה, בעיראק, במצרים ומדינות נוספות, אבל לא ניתן להתעלם מהפוטנציאל המסוכן הגלום בהן. הסלמת העימות הפנימי בלבנון וגלישתו לאלימות עלולה לשנות את אופי המדינה ולהביא את מלחמת האזרחים בסוריה לעומקה, כפי שקרה עד כה בגבולותיה ובאופן נקודתי – בערים המרכזיות. מצב של עימות פנימי בלבנון אינו רצוי לישראל ולשכנותיה האחרות של לבנון באזור, וישראל מצדה צריכה להיערך להשלכותיו במגוון התרחישים האפשריים בעתיד.